

Program ochrony zasobów genetycznych koni rasy huculskiej

1. Słownik pojęć

Użyte w treści Programu nazwy oznaczają:

- 1) Program ochrony – program ochrony zasobów genetycznych koni rasy huculskiej,
- 2) Program hodowlany – program doskonalenia koni rasy huculskiej,
- 3) Instytut – Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy, podmiot upoważniony Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi do koordynacji lub realizacji programów ochrony zasobów genetycznych zwierząt,
- 4) Związek – Polski Związek Hodowców Koni/Okręgowe Związki Hodowców Koni, podmiot prowadzący księgę stadną koni rasy huculskiej oraz ocenę wartości użytkowej koni,
- 5) Grupa Robocza – Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych koni powołaną zarządzeniem Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB nr 22/06 z dnia 23.10.2006 r.

2. Historia rasy

Hucuły, niewielkie, prymitywne konie górskie, są jedną z najstarszych polskich ras o skonsolidowanym genotypie. Wytworzone zostały na terenie Bukowiny oraz Karpat Wschodnich, tzw. Karpat Lesistych, w górnym biegu Czeremoszu, Prutu, Putilli, Mołdawy, Suszawy i Tissy. Najprawdopodobniej są potomkami różnych typów koni: tatarskich, orientalnych, arabskich, tureckich, koni Przewalskiego, a także koni z krwią norycką. Rasa ta kształtowała się głównie pod wpływem środowiska – ostrego klimatu górskiego, ubogiej paszy i bardzo prymitywnych warunków bytowania. Do dziś nie wiadomo jednak dokładnie, jakie jest pochodzenie tej rasy. Nazwę swą wywodzą od górali ruskich – Huculów, ludności o specyficznej kulturze, dla których konie te odgrywały bardzo ważną rolę w życiu codziennym. Pierwsza wzmianka pisemna o koniach huculskich pochodzi z 1603 roku, zamieszczona została przez Drohostajskiego w „Hippice”, gdzie autor opisuje je jako doskonałe konie górskie, wspaniale sprawdzające się w najtrudniejszych warunkach.

Do połowy XIX wieku konie huculskie nie wzbudzały większego zainteresowania hodowców poza terenem Huculszczyzny. Dopiero w 1856 r. powstała w Łuczynie pierwsza państwowa stadnina tych koni. Obecnie znajduje się na terenie Rumunii, reaktywowana po wojnach światowych.

Hodowla terenowa na ziemiach polskich nie miała żadnej pomocy ze strony rządu, aż do 1891 roku, kiedy to została utworzona pierwsza stacja ogierów w Kossowie. Cztery lata później drugą stację utworzono w Żabim. Od 1899 r. w obu stacjach umieszczano wyłącznie ogiery huculskie. Przed powstaniem wymienionych stacji wręcz utrudniano hodowlę koni tej rasy. Ogiery trzyletnie i starsze musiały być kastrowane, zgodnie z ustawą o licencjonowaniu, mimo że na tym terenie uznawania ogierów nie dokonywano. W rezultacie kryto klacze młodymi ogierkami, które jeszcze nie doczekały kastracji.

Właściwy rozwój hodowli koni huculskich zaczął się dopiero od 1899 r., kiedy to zainteresowały się nią Krakowskie Towarzystwo Rolnicze i Galicyjskie Towarzystwo Gospodarcze. Od tej pory co kilka lat odbywały się w Żabim wystawy koni połączone z premiowaniem. Na wystawach tych prezentowanych było zwykle 360–400 koni. Po I wojnie

światowej galicyjska część Huculszczyzny znalazła się na terytorium Polski i tu hodowla otoczona została staranniejszą opieką. W 1924 r. przeprowadzono rejestrację huculów i odnaleziono w terenie 323 klacze. W 1925 r. powstał Związek Hodowców Koni Rasy Huculskiej. Z jego inicjatywy utworzono cztery rządowe stacje ogierów. Ponadto, rozstawiono w terenie ogiery będące własnością Związku oraz organizowano pokazy hodowlane. Od 1928 r. wprowadzono subwencjonowanie wychowu ogierów z zastrzeżeniem prawa pierwokupu dla Ministerstwa Rolnictwa. W 1938 r. było 418 zarejestrowanych klaczy, a do stanówki użytkowano 16 ogierów z PSO i 28 uznanych.

W czasie II wojny światowej hodowla koni huculskich poniosła dotkliwe straty. Na terenie Polski pozostało tylko kilka państwowych ogierów huculskich i grupa sześciu klaczy zakupionych przez Stadnię Koni Racot do prac w ogrodzie. Oprócz tego, przybyła do Polski razem z końmi rewindykowanymi z Niemiec, stawka 12 klaczy i jeden ogier (Wujek) pochodzenia węgierskiego, które umieszczono pierwotnie w Kwilczu, a później w Stadninie Koni Janów Podlaski. Rozpoczęła się żmudna praca odbudowania pogłowia koni huculskich, tym trudniejsza, że w rolnictwie istniało wówczas zapotrzebowanie na dużego, silnego konia roboczego. W 1950 r. zebrano klacze z SK Janów Podlaski i SK Racot tworząc stadnię koni huculskich w Jodłowniku (pow. Limanowa, woj. Krakowskie). Stan klaczy w nowo założonej stadninie uzupełniono zakupem w terenie. Wtedy to stadnina w Jodłowniku zaczęła odnosić sukcesy. Stamtąd pochodziły pierwsze ogiery oddane do Państwowego Stada Ogierów i wiele wartościowych matek stadnych. W terenie hodowla konia huculskiego rozpoczęła się w 1953 r., kiedy to Jan Żur z Chabówki zakupił w PSO Drogomyśl dwa ogiery: Bijoka i Baszkira. Piętnaście lat później na obszarze Nowotarszczyzny 22 ogiery huculskie pokryły 635 klaczy. Niestety był to moment zwrotny, od którego zaczął się okres eliminacji tych koni z gospodarki indywidualnej. W 1953 r. przeniesiono stadnię z Jodłownika do Tylicza koło Krynicy; w 1954 w Tyliczu było 67 sztuk koni huculskich, w tym 25 klaczy. W 1958 r. stadnina została ponownie przeniesiona, tym razem do Siar koło Gorlic (obecnie SK Gładyszów). W SK Siary konie zostały umieszczone w trzech gospodarstwach: w Sękowej i Glinniku Mariampolskim klacze ze źrebkami i ogiery czołowe, a w Jasionce młodzież roczna i dwuletnia. W maju 1959 roku stan huculów wynosił 95 sztuk, w tym 31 klaczy stadnych i 2 ogiery (Wipczyj i Cedryt). Do 1985 roku SK Siary była jedyną państwową stadnią koni huculskich. Etat klaczy wynosił 35 matek stadnych i początkowo kryło 5 ogierów: Jaśmin, Luzak, Marmur, Lemiesz i Dioryt.

W 1985 r. utworzono w Zootechnicznym Zakładzie Doświadczalnym Instytutu Zootechniki w Rymanowie, w gospodarstwie Odrzechowa, drugą stadnię koni huculskich. Także „Iglloopol” w gospodarstwie Smolnik do 1988 roku zgromadził w małej, nie istniejącej już obecnie stadninie, 11 koni huculskich, głównie klaczy, kupionych przede wszystkim z chowu chłopskiego. W 1988 roku udało się osiągnąć planowaną ówczesnym programem hodowli liczbę 70 klaczy - matek stadnych, zgromadzonych w SK Siary (50 sztuk) i w ZZD IZ Rymanów (20 sztuk), a w PSO Klikowa 25 ogierów huculskich.

W 1999 roku osiągnięto stan ponad 300 klaczy matek, w tym około 125 w hodowli państwowej (Stadnina Koni Huculskich Gładyszów, Instytut Zootechniki Zootechniczny Zakład Doświadczalny Odrzechowa i Zootechniczny Zakład Doświadczalny Balice, Bieszczadzki Park Narodowy, Akademia Rolnicza w Krakowie), oraz blisko 200 w hodowli prywatnej. Utrzymywano również ponad 50 ogierów, w tym 27 w Stadzie Ogierów Skarbu Państwa Klikowa.

3. Uzasadnienie konieczności ochrony

Rasa koni huculskich, jako jedna z najstarszych opisanych w Polsce, a istniejąca do dziś, bez wątpienia zasługuje na objęcie programem ochrony.

Rasa ta odznacza się doskonałymi zdolnościami adaptacyjnymi do skrajnych warunków środowiskowych i paszy o niskiej jakości, charakteryzuje się unikalnym genotypem, wysoką płodnością, dobrymi cechami matecznymi i długowiecznością.

Na Huculszczyźnie hodowla prowadzona była zawsze bardzo prymitywnie. Konie przez większą część roku przebywały na łąkach a tylko w czasie dużych mrozów i śniegów zaganiano je do szałasów górskich lub stajenek przyzagrodowych. W lecie żywiły się trawą, w zimie natomiast wypuszczano je do stogów siana, poustawianych na łąkach, przy których pozostawały dniem i nocą. Tylko wyjątkowo, w okresach cięższej pracy, dokarmiane były owsem lub kukurydzą. Sposób bytowania tych koni przez całe pokolenia, jak i ciężka praca w terenach górskich, utrwaliły w nich odporność na choroby, wytrzymałość, niewybredność, żywotność, zdrowie i doskonały charakter.

Konie huculskie stanowią bardzo cenny składnik różnorodności genetycznej tego gatunku zwierząt gospodarskich, który powinien być zachowany z myślą o przyszłych pokoleniach, również w uznaniu jego znaczenia jako elementu świadczącego o kulturze i tradycji regionu oraz zamieszkującej go ludności.

Od lat znane ze swej dzielności, doskonale sprawdzały się w różnych formach użytkowania. Dawniej służyły głównie jako konie juczne i wierzchowe, później jako zaprzęgowe (np. w SK Siary pracowały w zaprzęgach wszystkie klacze matki, obecnie są wszechstronnie wykorzystywane w zaprzęgach i pod siodłem; w PSO Klikowa większość prac polowych i gospodarczych wykonywano ogierami huculskimi).

Obecnie na całym świecie obserwujemy wzrost zapotrzebowania na konie małe. Konie huculskie, ze względu na swoje zalety, spokojny charakter, niewysoki wzrost, doskonale nadają się na tak obecnie modnego konia „rodzinnego”, szczególnie jako konie rekreacyjne, do turystyki górskiej i hipoterapii.

4. Określenie wielkości populacji objętej programem ochrony

Krajowa populacja klaczy huculskich wpisanych w 2008 r. do księgi stadnej wynosiła 1120 sztuk. Do programu ochrony w 2009 r. zakwalifikowanych było 919 klaczy.

Aktualna liczebność, pomimo tendencji wzrostowych, ciągle jest niska, a zatem należy uznać, że ta cenna rodzima rasa nadal jest zagrożona wyginięciem. Stąd też wynika duża potrzeba zachowania i zwiększenia liczebności tej rasy. Ze względu na małą populację konie huculskie wymagają szczególnej opieki i konsekwentnej polityki hodowlanej, opartej na nowoczesnych kryteriach oceny, która musi być dostosowana do ich nowej roli..

5. Cele programu ochrony

Zasadniczym celem programu hodowlanego ochrony zasobów genetycznych koni huculskich jest:

- 1) Zachowanie i w miarę możliwości powiększenie stanu koni hodowlanych w kraju oraz we współpracy z Hucul International Federation (HIF) rozszerzenie tej działalności na skalę międzynarodową.
- 2) Utrzymanie na odpowiednim poziomie zmienności genetycznej, co pozwoli na prowadzenie pracy hodowlanej, a w razie potrzeby wykorzystanie genotypu tych koni do tworzenia nowych ras w kierunku odpowiadającym zmianom i zagrożeniom środowiskowym.
- 3) Stabilizacja wzorca rasowego oraz zachowanie specyficznych cech genetycznych i fenotypowych, takich jak:
  - charakterystyczny typ i pokrój: płciowy i rasowy;

- doskonałe zdolności adaptacyjne do skrajnych warunków środowiskowych i paszy o niskiej jakości;
  - doskonałe zdolności adaptacyjne do zmieniających się warunków otoczenia i różnorodnych sposobów wykorzystania koni;
  - zdrowotność i duża odporność,
  - wysoka płodność;
  - bardzo dobre cechy macierzyńskie;
  - doskonale rozwinięty instynkt stadny;
  - żywotność, wytrwałość;
  - wszechstronna użytkowość (zaprzęgowa, wierzchowa);
  - łagodny charakter;
  - zrównoważony temperament;
  - potrzeba i chęć kontaktu i współpracy z człowiekiem.
- 4) Doskonalenie cech związanych z użytkowaniem rekreacyjnym (ruch) bez zasadniczej zmiany typu koni.

Objęta programem ochrony populacja koni huculskich stanowi rezerwę genetyczną oraz materiał wyjściowy do wytworzenia ogierów, które będą oddziaływać na pozostałą populację tej rasy.

6. Wzorzec rasy

W oparciu o analizę hodowanego w Polsce pogłowia koni huculskich został opracowany model konia tej rasy. Uwzględnia on charakterystykę typu rasowego, wzorzec pokrojowy ze szczególnym uwzględnieniem podstawowych wymiarów i umaszczenia, a także ich najważniejszych cech użytkowych.

Głowa dość ciężka, o różnym profilu, szerokim czole, ale sucha, szyja średnio długa, raczej gruba, nigdy nie osadzona wysoko. Tułów silny, długi, szeroki, o długich i wyjątkowo dobrze wysklepionych żebrach, kłęb niewysoki, ale wyraźnie zarysowany i dobrze umięśniony. Grzbiet długi, prosty lub nieco wklęsły, ale mocny, lędźwie dość długie, szerokie i mocne, zad zaokrąglony lub nieco ścięty, bardzo mocny, często przebudowany. Pierś szeroka, łopatka ustawiona stromo, co nie jest uznawane za wadę, kończyny przednie kościste bardzo mocne, o dobrze wykształconych nadgarstkach. Stawy skokowe szerokie i mocne, sprawiające przez to wrażenie dużych, często występująca szablatość kończyn tylnych, kopyta o bardzo twardym i elastycznym rogu, ale niewielkie. Uzębienie mocne, wolno ścierające się. Zarówno ogiery, jak i klacze odznaczają się mocną i jędrną konstytucją, żywym temperamentem i łagodnym usposobieniem. Umaszczenie przeważnie gniade i myszate, w różnych odcieniach, srokate, rzadziej kare lub bułane. U koni powinna występować ciemna pręga ciągnąca się przez grzbiet oraz pręgowanie na łopatkach i nogach. Odmiany są niepożądane. Ruch koni tej rasy, w stępie i kłusie, winien charakteryzować się dużą dynamiką, umiarkowaną posuwistością, prawidłową kadencją. Pewne skrócenie chodów, wynikające z budowy anatomicznej i warunków użytkowania, nie jest traktowane jako wada.

Konie huculskie znajdujące się obecnie w hodowli można zaliczyć do dwóch podstawowych typów:

TYP PIERWSZY – masywniejszy, o tkance mniej suchej, bardziej limfatycznej, charakteryzuje się dużą głową, najczęściej dość ciężką, aczkolwiek szlachetną. Nie sprawia ona wrażenia długiej ze względu na kościstość i znaczną szerokość policzków. Czoło jest szerokie, a profil czasem lekko garbonosy. Konie mają szyję krótką, grubą, raczej szeroką, dobrze umięśnioną. Grzbiet również szeroki i przy tym dość długi, bywa łękowaty. Lędźwie są

najczęściej długie i szerokie, czasem lekko zapadnięte. Krzyż jest zazwyczaj wysoko uniesiony, co przy niezbyt wydatnym kłębie czyni zad przebudowany. Zad ten bywa najczęściej prosty lub lekko ścięty i zaokrąglony. Klatka piersiowa jest głęboka i szeroka, a żebra mocno wysklepione. Konie, choć są zazwyczaj krótkonożne, mają jak na hucuła wzrost dość wysoki (135–142 cm w kłębie).

TYP DRUGI – jest mniej grubokościsty, bardziej kanciasty, suchy i bardzo mocny. Głowa jest dłuższa i sprawia wrażenie węższej. Szyja i połączenie głowy z szyją szlachetniejsze, kłęb dłuższy, a zad krótszy, niekiedy nawet spadzisty. Szerokość klatki piersiowej i zadu jest taka sama jak u koni zaliczanych do pierwszego typu, ale głębokość klatki piersiowej jest mniejsza i barki są węższe. Charakterystyczny jest szeroki i mocny, ale krótki staw skokowy, a nadpęcie tylne raczej długie. Wzrost nieco niższy, przeciętnie o 2–7 cm.

Wymagany wzorzec biometryczny i maści rasy:

- wysokość w kłębie koni dorosłych – ogiery 135 do 145 cm, klacze 132 do 143 cm (mierzone laską);
- obwód klatki piersiowej – większy o co najmniej 30 cm od wysokości w kłębie, zarówno dla ogierów jak i klaczy;
- obwód nadpęcia, mierzony na lewej przedniej kończynie pod stawem nadgarstkowym w jej najcieńszym miejscu – ogiery 17 do 20 cm, klacze 16 do 19 cm (z dokładnością do 0,25 cm);
- maść – wszystkie maści za wyjątkiem dereszowatej, albinotycznej, siwej i tarantowatej, natomiast kasztanowata tylko w wyjątkowych wypadkach Powinna występować pręga przez grzbiet i przegowanie kończyn, natomiast odmiany są niepożądane.

7. Zasady wyboru klaczy do programu ochrony

Do programu ochrony mogą być zakwalifikowane klacze rasy huculskiej, wyłącznie hodowli krajowej, urodzone w Polsce, wpisane do głównej księgi stadnej koni rasy huculskiej, poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- 1) spełniają warunki wpisu do polskiej głównej księgi stadnej koni huculskich, która jest księgą zamkniętą,
- 2) wywodzą się od uznanych rodzin żeńskich,
- 3) posiadają typ płciowy i rasowy oraz inne cechy charakterystyczne dla rasy huculskiej, określone w programie ochrony,
- 4) charakteryzują się umaszczeniem i cechami budowy zgodnymi ze wzorcem rasy określonym w programie ochrony,
- 5) wykazują się zdrowiem, prawidłowym rozwojem i budową ciała,
- 6) uzyskały w ocenie pokroju w skali 100-punktowej co najmniej 76 pkt bonitacyjnych, w tym za typ rasowy co najmniej 13 pkt;
- 7) mają obowiązkowo potwierdzone pochodzenie za pomocą markerów genetycznych, określonych na podstawie badań przeprowadzonych w upoważnionych laboratoriach,
- 8) mają pisemne świadectwo pokrycia lub urodziły źrebię w ostatnich 12 miesiącach,
- 9) warunkiem wejścia do programu klaczy starszej niż 7 lat, wpisanej do księgi stadnej po 1.01.2006 r., jest zaliczenie zasadniczej próby dzielności z wynikiem pozytywnym do końca roku kalendarzowego, w którym klacz kończy 7 lat,
- 10) są stanowione tylko ogierem tej samej rasy, wskazanym przez podmiot prowadzący księgę, spełniającym warunki programu ochrony, zawartymi w pkt.: „Zasady

wyboru ogierów dopuszczonych do krycia klaczy w programie ochrony”, po którym urodzone potomstwo również musi spełniać warunki rodowodowe uczestnictwa w programie ochrony.

8. Zasady wyboru ogierów dopuszczonych do krycia klaczy w programie ochrony

W programie ochrony mogą być użyte ogiery, które:

- 1) spełniają warunki wpisu do polskiej głównej księgi stadnej koni huculskich, która jest księgą zamkniętą,
- 2) wywodzą się od uznanych linii męskich,
- 3) posiadają typ płciowy i rasowy oraz inne cechy charakterystyczne dla rasy huculskiej, określony w programie ochrony,
- 4) charakteryzują się umaszczeniem i cechami budowy zgodnymi ze wzorcem rasy określonym w programie ochrony,
- 5) wykazują się zdrowiem, prawidłowym rozwojem i budową ciała,
- 6) są ocenione na minimum 78 pkt bonitacyjnych, w tym uzyskały minimum 13 pkt za typ,
- 7) mają obowiązkowo potwierdzone pochodzenie za pomocą markerów genetycznych, określonych na podstawie badań przeprowadzonych w upoważnionych laboratoriach,
- 8) potomstwo urodzone po nich spełnia warunki rodowodowe uczestnictwa w programie ochrony,
- 9) warunkiem wejścia do programu ogiera starszego niż 5 lat, wpisanego do księgi stadnej po 1.07.2005 r., jest zaliczenie zasadniczej próby dzielności z wynikiem pozytywnym do końca roku kalendarzowego, w którym ogier kończy 5 lat, zgodnie z obowiązującym regulaminem „Programu hodowlanego koni huculskich” (Załącznik).

9. Metody hodowlane

Selekcja powinna być prowadzona konsekwentnie i zmierzać do podstawowego celu, jakim jest remont klaczy matek oraz wyhodowanie ogierów czołowych. Najodpowiedniejszą dla koni huculskich jest metoda „niezależnych poziomów brakowania”, polegająca na równoczesnym, lecz niezależnym selekcyjonowaniu pod kątem każdej właściwości z osobna.

Selekcja jest prowadzona indywidualnie dla każdego osobnika w trzech etapach.

9.1. Ocena rodowodu

Analiza rodowodowa – pochodzenie koni musi być potwierdzone badaniem grup krwi lub badaniem innych markerów genetycznych wykonanym w upoważnionym laboratorium.

9.2. Ocena wzrostu, rozwoju, eksterieru i cech charakteru

Selekcja prowadzona jest na podstawie cech eksterierowych, rozwoju fizycznego i oceny charakteru. Szczególnie trudna jest selekcja źrebiąt huculskich, które w czasie swojego rozwoju zmieniają proporcje i czasami bardzo słaby źrebak może okazać się doskonałym koniem, bywa też odwrotnie. Wynika to z faktu, że konie huculskie są rasą późno dojrzewającą i trzeba w tym względzie zachować dużą ostrożność. W ośrodkach hodowli koni huculskich, uczestniczących w programie ochrony, organizowane będą przeglądy koni, w czasie których przeprowadzana będzie selekcja i brakowanie. Przeglądy powinny odbywać się dwa razy do roku – na wiosnę i

w jesieni. Za organizację i przygotowanie przeglądu odpowiedzialny będzie hodowca/właściciel lub kierownik ośrodka. Selekcji dokonuje podmiot prowadzący księgę.

Konie huculskie charakteryzują się dużą inteligencją i wytrzymałością w pracy. Nigdy nie traciły kontaktu z człowiekiem, co niewątpliwie przyczyniło się do ukształtowania ich charakteru. Z reguły są to łagodne i pojętne zwierzęta. Do najważniejszych elementów oceny koni huculskich, oprócz analizy rodowodowej, należy zachowanie typu rasowego oraz zwrócenie szczególnej uwagi na ich charakter.

9.3. Ocena własnej wartości użytkowej

Ocena wartości użytkowej prowadzona jest zgodnie z przepisami obowiązującymi przy wpisie koni huculskich do księgi i obejmuje:

- 1) typ i pokrój (w 100-punktowej skali bonitacyjnej przy wpisie do księgi oraz po obowiązkowej weryfikacji po ukończeniu 5. roku życia),
- 2) zdrowie,
- 3) pomiary biometryczne (zgodne ze wzorcem rasowym, przy wpisie do księgi oraz po obowiązkowej weryfikacji po ukończeniu 5. roku życia),
- 4) płodność,
- 5) charakter – zachowanie się w odniesieniu do ludzi, w czasie pielęgnacji, względem innych koni, podczas użytkowania,
- 6) klacze – wartości macierzyńskie,
- 7) ogiery – wartość rozplodową,
- 8) wartość użytkową – wyniki prób dzielności przeprowadzonych zgodnie z obowiązującym „Programem hodowli zachowawczej koni rasy huculskiej” (Załącznik).

Dodatkowo monitorowane są cechy specyficzne dla rasy, takie jak: długowieczność, żywotność, wytrzymałość, zdrowotność, temperament, zdolność adaptacji do skrajnych warunków środowiskowych.

Selekcja prowadzona na podstawie wyników wartości użytkowej. Próby dzielności odbywają się w miejscach wyznaczonych przez prowadzącego księgę. Po ukończeniu wszystkich prób i przeglądów podmiot odpowiedzialny za realizację programu kwalifikuje, na wniosek hodowcy/właściciela, ogiery i klacze do stad uczestniczących w programie.

Ogiery, które do ukończenia pięciu lat (według rocznika) nie zaliczyły pełnej próby dzielności, nie są dopuszczane do rozrodu w populacji chronionej.

Ocena wartości użytkowej przeprowadzana jest przez Związek zgodnie z obowiązującymi przepisami (Załącznik do „Programu hodowlanego koni rasy huculskiej”).

9.4. Ocena użytkowości rozplodowej

1. **Klacze** – ocena efektywności rozrodczej i produkcyjności przeprowadzana jest na podstawie:

- wskaźników rozrodu,
- liczby żywo urodzonych źrebiąt,
- liczby źrebiąt odsadzonych,

2. **Ogiery** – ocena efektywności rozrodczej i produkcyjności przeprowadzana jest na podstawie:

- prawidłowości zachowań seksualnych (libido),
- skuteczności krycia,
- liczby żywo urodzonych źrebiąt.

9.5. Ocena wartości hodowlanej

Docelowo zalecane jest sporządzanie na podstawie wyników prób użytkowości dla poszczególnych koni diagramów przedstawiających wartości bezwzględne i odchylenia standardowe w odniesieniu do średnich dla badanego rocznika i dla całej populacji.

9.6. Dobór zwierząt do kojarzeń

Hodowla huculów w Polsce prowadzona jest w oparciu o 7 głównych linii męskich: Polana (Po.), Gurgula (Gu.), Goralą (Go.), Hrobego (Hr.), Oušora (Ou.), Pietrosu (Pt.) i Prislopa (Pr.) oraz obecnie 14 rodzin żeńskich: (A) Agatki, (B) Bajkałki, (C) Czeremchy, (F) Wrony, (G) Gurgul, (J) Góralki nowosądeckiej, (L) Laliszki, (N) Nakonecznej, (O) Wołgi, (P) Polanki, (S) Sroczi, (T) Sekundy, (W) Wydry, (Z) Redy.

Ze względu na małą populację, głównym kryterium doboru do kojarzeń jest stopień spokrewnienia. Dobór powinien być tak prowadzony, żeby nie dopuścić do depresji inbredowej. Dobór ogierów do krycia klaczy jest ustalany przez podmiot prowadzący księgę. W celu zachowania zmienności genetycznej dąży się do zrównoważonego utrzymania liczebności istniejących linii męskich i rodzin żeńskich.

Konieczne jest zachowanie ciągłości wszystkich linii męskich. Może to być związane ze zmniejszoną nieco ostrością selekcji wśród ogierów przeznaczonych do hodowli, gdyż z każdej linii powinno być co najmniej dwóch do trzech następców użytkowanych równocześnie w hodowli. Komisja, kwalifikująca ogiera z danej linii do rozrodu, powinna mieć możliwość wyboru przynajmniej spośród 4–5 reproduktorów z każdej linii – razem około 40 w pokoleniu. W populacji objętej programem ochrony należy stosować krycie naturalne. Klaczy nie wolno kryć ogierami blisko z nimi spokrewnionymi, czyli: ojcami, synami, braćmi, półbraćmi.

Przy dokonywaniu wyboru ogiera należy uwzględnić rodzinę żeńską, z której on pochodzi, a także w miarę możliwości ocenę jego i jego potomstwa. Tak samo, jak zachowywana jest ciągłość linii męskich, tak również dąży się do zachowania wszystkich rodzin żeńskich. Ich liczba może się zwiększyć w wyniku sprowadzenia z zagranicy przedstawicielek innych linii nie hodowanych dotychczas w Polsce.

Zalecane jest okresowe, co kilka lat, przeprowadzanie analizy, mającej na celu śledzenie rozwoju poszczególnych linii.

Pierwsze zażebienie klaczy nie powinno mieć miejsca wcześniej niż przed ukończeniem przez nią 30. miesiąca życia

9.7. Wykorzystanie materiału biologicznego

Powszechnie stosowany jest rozród naturalny, tzw. krycie z ręki lub krycie w tabunie. Dopuszcza się inseminację nasieniem świeżym lub schłodzonym. Inseminacja nasieniem mrożonym jest dozwolona wyłącznie w szczególnych przypadkach, po uzyskaniu pisemnej zgody Grupy Roboczej. Wykorzystanie zdeponowanego materiału biologicznego będzie możliwe po uzyskaniu zgody podmiotu prowadzącego księgę oraz Instytutu.

9.8. Kriokonserwacja materiału biologicznego

W celu zabezpieczenia ciągłości linii męskich i żeńskich, w uzasadnionych przypadkach materiał biologiczny będzie gromadzony i przechowywany w postaci zamrożonego nasienia od wytypowanych ogierów. W razie potrzeby, od wytypowanych dawczyń pobierane będą również zarodki w celu ich zamrożenia. Zdeponowany materiał będzie stanowił rezerwową pulę genów. Materiał biologiczny koni rasy huculskiej objętych programem ochrony będzie zdeponowany i przechowywany w Banku Materiałów Biologicznych Instytutu.

Ogierzy oraz klacze, od których będzie pozyskiwany, zamrażany i przechowywany materiał biologiczny, typuje podmiot prowadzący księgę stadną dla koni huculskich oraz Instytut.

10. Zasady organizacji realizacji programu ochrony

Programem ochrony zasobów genetycznych koni huculskich są obejmowane klacze wyłącznie hodowli krajowej, urodzone w Polsce, poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- 1) spełniają warunki wpisu do polskiej głównej księgi stadnej koni rasy huculskiej, która jest księga zamknięta,
- 2) spełniają warunki określone w punkcie: „Zasady wyboru klaczy do programu ochrony”,
- 3) mogą być stanowione wyłącznie ogierami z listy ogierów przedstawionej każdego roku do 28 lutego i opublikowanej na stronie internetowej Związku,
- 4) nie mogą być kryte ogierami blisko z nimi spokrewnionymi, czyli: ojcami, synami, braćmi, półbraćmi,
- 5) rodzą co najmniej dwa źrebięta w ciągu 5 lat uczestnictwa w programie (po ogierze dopuszczonym do krycia klaczy w programie ochrony), ocenione na co najmniej 14 pkt w 20-punktowej skali oceny źrebiąt i odchowują je do wieku co najmniej 2 miesięcy; z tym że pierwsze źrebię ma być urodzone w ciągu pierwszych 2 lat, a kolejne w ciągu 3 następnych lat uczestnictwa w programie.

Kwalifikacja stad i klaczy do udziału w programie dokonywana jest przez Instytut na podstawie wniosku hodowcy/właściciela, zgodnie z obowiązującą procedurą kwalifikacji.

Przy rozpatrywaniu wniosku o uczestnictwo w programie ochrony, w oparciu o ocenę Związku, uwzględniane są również:

- warunki przyrodnicze ocenianego ośrodka,
  - warunki stajenne (całe zaplecze, stajnie, wybiegi, pastwiska),
  - warunki paszowe,
  - formy użytkowania koni,
- możliwość zapewnienia prawidłowej opieki i nadzoru nad końmi.

Hodowca/właściciel koni rasy huculskiej uczestniczący w programie ochrony zobowiązany jest do utrzymywania co najmniej 3 klaczy tej rasy (stan średnioroczny) w przypadku realizacji PROW 2004–2006, oraz do utrzymywania co najmniej 2 klaczy tej rasy (stan średnioroczny) w przypadku realizacji PROW 2007–2013, wpisanych do księgi głównej i zakwalifikowanych do uczestnictwa w programie, w warunkach zgodnych z przepisami o dobrostanie zwierząt. Klacze muszą być poddawane ocenie wartości użytkowej wykonanej przez prowadzącego księgę, być użytkowane rozplodowo i rodzić wartościowe potomstwo.

W pierwszej kolejności do udziału w programie kwalifikowane będą konie, które rodowodowo odpowiadają założeniom programu odnośnie najbardziej zagrożonych linii męskich i żeńskich oraz pod względem stopnia inbrodu.

W szczególnych przypadkach Instytut może podjąć decyzję o odstąpieniu od wymogów programu ochrony. Instytut corocznie prowadzi weryfikację koni zakwalifikowanych do udziału w programie pod kątem przestrzegania zasad w nim określonych. W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości w realizacji programu, stado lub poszczególne konie, których te nieprawidłowości dotyczą, mogą zostać wykluczone z programu. W pierwszej kolejności kwalifikowane są zwierzęta, które zgodnie z wytycznymi programu ochrony dla danej rasy są niezbędne do jego pełnej realizacji.

- Program ochrony zasobów genetycznych koni rasy huculskiej realizowany jest przez:
- hodowcę/właściciela klaczy huculskich,
  - Związek
  - Instytut.

Zasady współpracy IZ PIB z PZHK określa zawarte porozumienie.

Zasady uczestnictwa hodowców w programie określa umowa zawarta pomiędzy hodowcą/właścicielem stada a Związkiem.

Dla wspomaganie realizacji programu jego realizatorzy będą podejmowali dodatkowe działania, takie jak:

- prowadzenie badań naukowych dotyczących charakterystyki populacji (szczegółowa charakterystyka biometryczna, etologiczna, kontrola stopnia spokrewnienia, dystansu genetycznego, badania grup krwi i innych markerów genetycznych);
- promocja koni rasy huculskiej poprzez organizowanie i wspieranie wszelkich działań mających na celu rozpropagowanie hodowli tych koni;
- organizowanie wystaw hodowlanych (regionalnych i krajowych), prób dzielności i czempionatów;
- upowszechnianie wiedzy o populacji koni huculskich w środkach masowego przekazu (radio, telewizja), książkach, artykułach prasowych i in.

Podmioty zaangażowane w realizację programu, w miarę możliwości, będą podejmowały działania w celu pozyskania środków finansowych na jego realizację za środków budżetowych przeznaczonych na dotacje przedmiotowe dla podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa, programów rolno-środowiskowych, projektów badawczych placówek naukowych oraz ze źródeł pozarządowych.

11. Nadzór i ocena efektywności realizacji programu ochrony

Nadzór nad realizacją programu ochrony zasobów genetycznych konia huculskiego sprawuje Instytut. Grupa Robocza działająca przy Instytucie okresowo dokonuje oceny efektywności działania programu poprzez analizę przebiegu realizacji jego celów, w szczególności w odniesieniu do:

- liczby klaczy objętych programem i liczby ogierów dopuszczonych do krycia w chronionej populacji (w cyklu rocznym),
- porównania pomiarów biometrycznych klaczy (w cyklu trzyletnim),
- porównania wyników prób dzielności klaczy i ogierów (w cyklu trzyletnim),
- badania jakości potomstwa zgodnie z 20-punktową skalą oceny (w cyklu rocznym)

Analiza jest wykonywana na podstawie danych przekazanych przez Związek. Okresowa ocena wykonywana jest przez Grupę Roboczą w oparciu o analizę własną lub analizę, jaką przeprowadziła inna jednostka (na zlecenie Instytutu).

Załącznik - Ocena wartości użytkowej - regulamin próby dzielności

12. Piśmiennictwo

1. Barański A.(1884). Konie w Galicji. Hodowca, nr 6 ,7, ss. 54–56, 67–69.
2. Bilik K.(1973). Badania nad zdolnością pracotwórczą i przydatnością użytkową konia huculskiego i pogrubionego do prac rolniczych na terenie Karpat Polskich. Maszynopis, AR Kraków.
3. Bojanowski S.(1899). Premiowanie koni huculskich w Żabiem. Tygodnik Rol., nr 38, ss. 310–

- 312.
4. Brzeski E., Kukawski L.(1968). Tablice genealogiczne polskich koni huculskich. Zesz. Nauk. WSR Kraków, Zoot., z.8, nr 40, s. 103.
  5. Brzeski E., Górka K., Rudowski M.(1988). Konie huculskie, PWN, Warszawa.
  6. Brzeski E., Jackowski M.(1992). Aktualne problemy w hodowli koni huculskich. Symp. Nauk., Lublin, ss. 95–100.
  7. Brzeski E., Jackowski M.(1989). Model konia huculskiego. Zesz. Nauk. AR Kraków, z. 26, ss. 73–78.
  8. Brzeski E, Jackowski M., Łuszczynski J.(1993). Ocena wybranych cech psychicznych koni huculskich. Zesz. Nauk. AR Kraków, z. 10, ss. 19–29.
  9. Brzeski E., Jackowski M., Łuszczynski J.(1995). Ocena ruchu koni huculskich. Zesz. Nauk. AR Kraków, Zoot., z. 30, ss. 95–103, 106–114.
  10. Brzeski E., Kulisa M.(1993). Charakterystyka biometryczna koni huculskich. Zesz. Nauk. AR Kraków, Zoot., z. 29, ss. 83–90.
  11. Chrzanowski S. (1974). Ocena wyników hodowlanych stadnin małopolskich i stadnin huculskiej za okres 1958–70. Koń Polski, nr 4, ss. 10–11.
  12. Cywiński L.(1958). Hodowla konia huculskiego. Prz. Hod., nr 1, ss. 23–25.
  13. Czapski M.(1874). Historia powszechna konia. T. II, Poznań, ss. 56–59.
  14. Deskur S.(1997). Stan światowej hodowli huculów. Koń Polski, nr 4/155, s.30.
  15. Deszczyńska A.(1997). Huculska gala w Gładyszowie. Koń Polski, nr 12/163, ss.20–21.
  16. Dziedzic W.(1979). Monografia stadniny koni huculskich w Siarach. Maszynopis, SGGW, Warszawa. Głębocki M.(1962). Hodowla koni w krakowskim rejonie hodowli zwierząt zarodowych. Prz. Hod., nr1, ss. 22–24.
  17. Grabowski J.(1933). Warunki, rozmieszczenie typów, poziom i okręgi hodowli koni w Polsce. Wydanie Towarzystwa Zachęty do Hodowli Koni w Polsce. Warszawa, ss. 50, 114, 139.
  18. Gregorowicz J.(1879). O koniu huculskim. Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego, ss. 88–91.
  19. Hackl E.(1938). Der Berg – Tarpan der Waldkarpaten gennant Huzul. Vien-Lipsk, ss. 5–76, 262–334.
  20. Haller M.(1997). Rasy koni. Warszawa, ss. 194, 199, 201, 209, 216.
  21. Hollander M.(1924). Propozycja podziału pogłowia końskiego w Małopolsce Wschodniej. Jeździec i Hodowca, nr 11/12, s. 86.
  22. Hollander M.(1924). Z wycieczki po Huculszczynie. Jeździec i Hodowca, nr 37/38, ss. 290–291.
  23. Hollander M.(1926). Premiowanie ogierów i klaczy typu konika i hucula. Jeździec i Hodowca, nr 1, ss. 20–21.
  24. Hollander M.(1937). W sprawie huculów. Jeździec i Hodowca, nr 5, s. 92.
  25. Hollander M.(1938). Zwycięstwo prymitywów. Jeździec i Hodowca, nr 20, ss. 424–425.
  26. Hollander M.(1938). Koń huculski. Warszawa.
  27. Hrobni Z.(1958). Kierunki w polskiej hodowli koni. Prz. Hod., nr 4, s. 26.
  28. Hrobni Z.(1968). Konie huculskie w Polsce. Koń Polski, nr 2, ss. 2–6.
  29. Jackowski M.(1998). Program hodowli koni huculskich. Koń Polski, nr 4/167, s. 35.
  30. Jackowski M.(1966). Ścieżka huculska. Konie i Rumaki, nr 20/60. s. 5.
  31. Kaproń M., Pluta M.(1993). Genetyczne uwarunkowania cech pokrojowych koni huculskich. Ann. Univ. M. Curie-Skłod. Sect. EE, 11, ss. 157–161.
  32. Kario W.(1990). Konie huculskie na międzynarodowych mistrzostwach w Austrii dla kuców i małych koni. Koń Polski, nr 3/109, ss. 21–22.
  33. Kario W.(1996). Po co te huculy? Koń Polski, nr 7/146, ss. 19–21.
  34. Korbziel T.(1933). Ogiery reproduktory Państwowych Zakładów Chovu Koni. Poznań.
  35. Krawczyk P.(1994). Koń huculski w Bieszczadach. Chrońmy Przyrodę Ojczystą, nr 50/5, ss. 88–90.
  36. Krzemień M.(1991). Huculy – konie połonin. Kraków.
  37. Krzysztofowicz J.(1909). O planie chovu koni w Galicji. Rolnik, nr 23, 25, 27, ss. 296–297, 319–321, 347–348.
  38. Łaski K.(1936). O zachowaniu konia huculskiego. Jeździec i Hodowca, nr 33, s. 639.
  39. Mencil J.(1923). O poprawie hucula. Jeździec i Hodowca, nr 51, s. 418.

40. Mencil J.(1924). O hucule. Jeździec i Hodowca, nr 43/44, s. 346.
41. Michalik F.(1947). Kilka słów o hodowli konia sądeckiego i górskiego. Hodowca Koni, nr 4, s. 49.
42. Osowicki A.(1904). Das Huzulenpferd. Stuttgart.
43. Pasternak B.(1995).Zachowawcza hodowla konia huculskiego w Bieszczadzkiem Parku Narodowym. Parki Narodowe, nr 2, s. 19.
44. Polski Związek Hodowców Koni: Program hodowli zachowawczej koni rasy huculskiej, Warszawa 1999.
45. Sasimowski E., Wójcik A.(1959). Normalna siła pociągowa polskich koni prymitywnych. Ann. Univ. M. Curie-Skłodowska, v. XIV-8.
46. Skuciński E.(1970). Konie huculskie w hodowli terenowej woj. krakowskiego. Koń Polski, nr 3, ss. 15–16.
47. Starzewski T.(1927). O koniu huculskim w Polsce.. Rocz. Nauk Rol. Leśn., Poznań, T. 16, ss. 217–256.
48. Świągół J.(1996). Dni Huculskie. Konie i Rumaki, Nr 20/60, ss. 3–4.
49. Świągół J.(1996). Pięć minut o hucułach. Konie i Rumaki, nr 20/60, s. 4.
50. Terczyńska- Bomba R.:(1993). Dla hucuła nie ma życia jak na połoninie ... Koń Polski, nr 6/28, ss. 10–11.
51. Tomczyk-Wrona I., Brejta W., Trela J.(1995). Hodowla zachowawcza koni huculskich w ZZD IZ Rymanów. Wyd.własne IZ, Balice, ss. 221–225.
52. Tomczyk-Wrona I., Czaja H., Trela J.(1995). Using a computer system in breeding of Hutsul horses. Wyd.własne IZ, Balice, ss. 226–227.
53. Tomczyk-Wrona I., Czaja H., Szewczyk A.(2000). Porównanie efektywności różnych metod selekcji koni huculskich. Mat. konf., IZ, Balice.
54. Tomczyk-Wrona I., Brejta W.(2000). Kształtowanie się cech biometrycznych i etologicznych w populacji koni huculskich. Mat. konf., IZ, Balice.
55. Tomczyk-Wrona I. (2004). Linie genealogiczne polskich koni huculskich. Wyd. Cztery Litery, ss. 350.
56. Tomczyk-Wrona I., Kario Wł., Jaszczyńska M. (2004). Program hodowlany ochrony zasobów genetycznych koni rasy huculskiej.
57. Tomczyk-Wrona I. (2008). Zasoby genetyczne i genealogia w polskiej hodowli koni huculskich.Wyd. Cztery Litery. ss.560
58. Zdański F.(1975). Hodowla konia huculskiego i jego krzyżówek w Anglii. Koń Polski, nr 4, ss. 42, 49.

Opracowanie:

dr inż. Iwona Tomczyk-Wrona

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych koni, działającą przy Instytucie Zootechniki PIB oraz przyjęty przez Radę Naukową IZ PIB w dniu 15 grudnia 2009 roku.

Akceptuję:

prof. dr hab. Jędrzej Krupiński
Dyrektor Instytutu Zootechniki PIB